

კიტა აბაშიძე

გრიგოლ ორბელიანი

მეორე დიდი პოეტი საქართველოში XIX საუკუნეში გახლდათ თ-დი გრ. ორბელიანი.

ჩვენ აქ გრ. ორბელიანის ბიოგრაფიას თითქმის არც კი შევხებით. არ შევხებით იმიტომ, რომ ეს ბიოგრაფია ჩვენ ბევრს არაფერს გვეტყვის და გვასწავლის იმ საგნის შესახებ, რომელიც ჩვენთვის ყველაზედ უფრო საინტერესოა, ე. ი. მისი პოეზიის შესახებ. მისი ბიოგრაფია არავითარ ნათელს არა ჰფენს მის მწერლობას და, წინააღმდეგ, ეს მისი ცხოვრების მატთანე გვარწმუნებს იმაში, რომ ხშირად, ძალიან ხშირად, განსაკუთრებით ეს ჩვენ მწერლობის ისტორიაშია ხშირი, მწერლის შინაგან არსებასა და მის გარეგან ცხოვრებას შორის ხიდია ჩატეხილი და გარდუვალი უფსკრულია დამკვიდრებული. რა უნდა იყოს საერთო იმ გრ. ორბელიანს შორის, რომელმაც, რაც უნდა ვსთქვათ, ძალიან მძლავრად ააჟღერა პატრიოტული თავისი ჩანგი და იმ გრ. ორბელიანს შორის, რომელსაც დედამიწაზედ ერთადერთ საყურადღებო ცენტრად, ერთადერთ წერტილად თავისი ოჯახებრივი ინტერესი მიაჩნდა და ზურაბიანთ გვარეულობის დაცემასა და საქართველოს დაღუპვას ერთმანეთს უკავშირებდა. აბა, მიზრძანეთ ერთი, რა არის საერთო იმ პოეტს შორის, რომლის ქნარიც ნაზისა და მომხიბლავის მელოდიებით აღსავსე ჰანგებს გვასმენს, და იმ სასტიკ, გამხეცებულ მეომარს შორის, რომელმაც სხვადასხვა მხარის მმართველობის დროს „დრაკონის კანონები შემოიღო“? აბა, რარიგად შეგიძლიათ მოათავსოთ ერთ არსში მაღალგრძნობიერი მგოსანი, რომელიც გულზვიად და გულგრილ სატრფოსაც კი გზას ულოცავს, და ის გაშმაგებული სისხლის მსმელი მეომარი, რომელსაც თავისი სიმხეცით თავი მოსწონს. ლეკებთან ბრძოლის დროს აი, რა უცნაურის სისხლის მელნით აჭრელებს თავისს წერილებს მახლობლებთან სარდალი თ-დი გრ. ორბელიანი: ესა და ეს სოფელი „სულ მოვახნევინოთ ნიშნად სრულიად აოხრებისა, ამათი სისხლი დავლიოთ“. ანა და: „რატომ მეც მანდ (ომში) არა ვარ, რომ ერთი მათგანის (ლეკების) სისხლი დავლიო და შეუბრალებლად ვტანჯვიდე ცოცხლათაო“ და კიდევ უსაშინელესი: „ნელ-ნელად თავებს ვაჭრევინებ (ქარობელქანში წესიერების დამარღვეველთ) და აქამდის გავაბედვინე, რომ თვითვე გამოაშკარავებით მოაქვსთ ჩემთან თავები და ხელები ყაჩაღებისა“. ამის დამწერ კაცს ვერ უნდა შესძლებოდა ვერც ერთის სტრიქონის დაწერა, რომელშიაც ადამიანური გრძნობა სჩანდეს. გრ. ორბელიანის პოეზია კი სავსეა ღრმა გრძნობიერებითა და მაღალ აზროვნებით. გრ. ორბელიანის ბიოგრაფია, ისე, როგორც მისი გენიოსობით შემოსილი დისწულისა, მარტო იმას გვიმტკიცებს, რომ მწერალს,

როგორც ეგრეთ, როგორც ღვთაებრივი ცეცხლის ჭურჭელს, არაფერი არა აქვს საერთო და ან ძალიან ცოტა აქვს საერთო თავისს გარეგან განსახულებასთან, თავისს გარეგან ჩვეულებრივ, ბუნებასა და არსებასთან. ხანდისხან მწერალი სულ სხვა პოლიუსზედა სდგას და კაცი ჩვეულებრივი ამ მწერლის ჩენჩხო სულ სხვა პოლიუსზედ, როგორც მაგ. გრ. ორბელიანი პოეტი და გრ. ორბელიანი სარდალი და მთავარმართებელი... მაგრამ ეს საგანი ფრიად მძიმეა და მრავალმხრივი ლიტერატურის კრიტიკაში და ისტორიაში და მას ჩვენ მხოლოდ გაკვრით შევხებით: ისა თხოულობს უფრო დიდს დაკვირვებასა და განსჯას.

მეტად დიდი ბედნიერი კაცი იყო, ბევრად უფრო ბედნიერი ყველა მის თანამედროვე მწერლებზე. ეს ბედნიერება კი იმაში იხატებოდა, რომ პირადადაც მეტად დაკმაყოფილებული კაცი იყო და საზოგადოებისა, კიდევ მეტი, მთელი ერის სიყვარული და თაყვანისცემაც მოიპოვა. ბევრს ჩვენგანს კარგად ახსოვს ის საერთო გლოვა და მწუხარება, რომელიც გამოიწვია 80 წლის მოხუცის 1883 წლ. 21 მარტს გარდაცვალებამ. მთელი ერის დიდი ხნით შეგუბებულმა გრძნობებმა ერთად იფეთქა და დიდი ხნის დამალულმა სურვილმა ჭირსა და ლხინში გაერთიანებისამ თავი იჩინა. თ-დი გრიგოლ ორბელიანის ბედნიერებამ იმ ზომამდე მიაღწია, რომ საერო გრძნობების გაღვიძებაც კი მას დააბრალეს მაშინდელი ჟურნალ-გაზეთობა თ-დ გრიგოლ ორბელიანის სიკვდილს აწერდა ერის ერთი წუთით გამოფხიზლებას. მაგრამ ეგ კი გადაჭარბება იყო და მეტის მეტიც. სიკვდილი და ისეთი სიკვდილი, როგორიც ეღირსა გრ. ორბელიანს, კაცის ნებაზე დამოუკიდებელია, მისი სურვილის გამოწვეული როდი არის და ამიტომაც სასაცილოა, რომ კაცს ღირსებაში ჩაუთვალო მისი სიკვდილის გამო მომხდარი რამ კარგი. სხვა მხრივაც რომ შევხედოთ საქმეს და მართლაც რაიმეგვარად დავაკავშიროთ თ-დ გრ. ორბელიანის სიკვდილი და ამ სიკვდილისაგან გამოწვეული ნაციონალური გრძნობის საერთო აფეთქება, მაინც თ-დ გრ. ორბელიანის სიკვდილი კი არ იყო მიზეზი ასეთის საერთო გრძნობების გაღვიძებისა, არა, ბედი თ-დ ორბელიანისა კიდევ იმაში იყო, რომ იმ დროს მოკვდა, როცა ქართველი ერის გრძნობა მზად იყო პირველ შემთხვევაშივე თავი ეჩინა... ამ შემთხვევად გარდაიქცა თ-დ გრ. ორბელიანის სიკვდილი. 80-იანი წლებიდან დაუდგა ქართველ ერს, არ გაგიკვირდეთ კი, ბედნიერი ხანა. 80 წლის ძილის შემდეგ თვალები გამოაჭყიტა, თავის გარშემო მიიხედ-მოიხედა და თავისი მდგომარეობა სავსებით შეიგნო. ეს ხანა დიდმნიშვნელოვანია ჩვენი ერისა და ჩვენი ისტორიისათვის. ამის მიზეზად, ერთის მხრით, ის უნდა მივიღოთ, რომ მართლაც საუკუნოების ომით წელში გაწყვეტილმა ერმა მოისვენა, ამდენი ხნის ძილს უჩვეულ ერს თავი მოაწყინა სულ ხვრინვამ და თვალები გაახილა, გაიზმორა და თუ არ წამოდგა ტახტიდან, გაიგო მაინც, რომ ფიცრულზე დიდი ხნის წოლამ გვერდები ატკინა და დაუჟეჟა. მეორეს მხრით, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მესამოცე წლებში აღორძინებულს ლიტერატურას, რომელსაც ერთი მხარე და მხარე არსებითი ჩვენის ცხოვრებისა შეგნებული ჰქონდა და ყოველს დღე ჩასჩინებდა ჩვენს ერს, რავარი იყო მისი მდგომარეობა. 20 წლის განმავლობაში ეს აზრები ჩვენი ქვეყნის ერთი კუთხიდან მეორეში გაისმა, საზოგადოების უმაღლესი საფეხურიდან უმდაბლესამდის მისწვდა მაშინდელ მოღვაწეთა ხმა და 20 წლის განმავლობაში ერთსა და იმავე ჰანგზე მღერამ ხალხი გონებაში ჩააგდო, გამოარკვია თავის

გარეტებისაგან. დიდად შეუწყო ხელი ამგვარ მდგომარეობას იმანაც, რომ ბატონყმობა გადავარდა და ხალხს მიეცა შეძლება თავისუფლად ამოსუნთქვისა, იგრძნო თავისი ადამიანობა, ახალი დროის მოთხოვნილება გაიგო და ახალ ცხოვრებაში ფეხი შესდგა. ხალხი ახლად გახსნილს სკოლებსა და სხვადასხვაგვარ სასწავლებლებს დაეხარბა, ხალხმა განათლების სუნი იგრძნო, ეს სუნი მოეწონა... ხალხში განათლებამ ფეხი ჩასდგა, ხალხმა განათლების პირველ ეპოქაში შესდგა ფეხი... გაადვილდა მისვლა-მოსვლა, გაადვილდა აღებმცემობა, ხალხის სხვადასხვა ნაწილი ერთმანეთს უფრო დაუახლოვდა, საერთო ჭირი და მწუხარება იგრძნო, საერთო უბედურებაზე ერთად წუწუნნი და მოთქმა გამართა...

ხალხი, 80 წლის ძილის შემდეგ, ძლივს თავისი ნაკლულევანების განხილვას შეუდგა, ძველ შეცდომათა გასწორების მიუცილებლობა იგრძნო. წარსულ ბედშაობის ტირილს ზედ ისიც დაუმატა, რომ ცდილობდა ყოველივე შემთხვევისათვის ხელი ჩაეკიდნა და განეცხადებინა თავისი გულისტკივილი, თავისი უკმაყოფილება, და სურდა თავისი სიცოცხლის უნარიც გამოეჩინა, ეჩვენებინა ქვეყნისათვის _ჩვენც ერი ვართ, ჩვენცა გვქონია წარსული და აწმყოშიაც გვაქვს რაიმე საიმედო, ასეთის წარსულის მქონებელს მომავალიც ექნებაო. ამიტომაც ამ დროიდან დაიწყო მეტისმეტი გაზვიადება ჩვენი ლიტერატურის წარმომადგენელთა: ყოველი მათგანი მზედა და მთვარედ იქმნა აღიარებული და ის კი დაავიწყდათ, რომ თუ მზე ერთი არ იყოს და მთვარე ოცი იყოს, მაშინ არც ერთს მათგანს ისეთი ფასი აღარ ექნება. შეიქნა ჩვენი ისტორიის გაღმერთება, და ყოველივე ფაქტის წინაშე თავის მოხრა. ეხლაც არ მოგახსენეთ, ამგვარად განწყობილს საზოგადოებას ეპატიებოდა ამგვარი ქცევა. კრიტიკასა და დაწყნარებულს, მშვიდობიანს მსჯელობას ადგილი არა აქვს იქა, სადაც ცხოვრება ჩვეულებრივად არ მიმდინარეობს, არამედ არანორმალური მსვლელობა აქვს. ეს განწყობილება ჩვენი ერისა 1883 წლიდან თითქმის ყოველ წელიწადს, ყოველივე ცოტათი მაინც არის მნიშვნელოვან მოვლენაში იჩენდა თავს. 83-ში თ. გრ. ორბელიანის დასაფლავებაზე მთელმა ქართველმა ერმა გამოსთქვა თავისი მწუხარება და დაანახვა ყველას თავისი გაერთიანება... ამით ქართველ ერს უნდოდა ერთი აზრი გამოეთქვა, ის, რომ თავის მოღვაწეს ერი პატივსა სცემს, ერის ძალის მაჩვენებელს ღირსეულად აფასებს, თავისი თავის პატრონობისა და თავისი შინაური საქმეების მოწესრიგების უნარი აქვს... აქ ერის დანაწილება შეუძლებელი იყო, ერი პარტიებად ვერ დაიყოფოდა იქ, სადაც მხოლოდ ერთი პრინციპის გამომსახველი იყო ყოველი ამგვარი მოქმედება; სურდა დაენახვებინა სხვისთვის და თვითონაც დარწმუნებულიყო, რომ საერთო ინტერესი შეგნებული აქვს, რომ საქართველოს სხვადასხვა ნაწილი, დიდის ხნიდან განშორებული, დღეინდელს საერთო ჭირ-ვარამს შეუერთებია და შეუკავშირებია...

თ. გრ. ორბელიანის ბედი იყო ისა, რომ ასეთს დროს მოკვდა და თითქმის უღირსი პატივი მიუძღვნა ქართველმა ერმა. მაშინდელმა გაზეთმა რუსთველს ამოუყენა გვერდით და სრულიად დაივიწყა, რომ თანამედროვეს ბარათაშვილისას არ შეეძლო რუსთველის გვერდით პირველი ადგილი დაეჭირა. აღარაფერი ნაკლი აღარ დაინახეს მასში და ღირსებათა შორის ხომ ყველა იყო ჩამოთვლილი. ადვილი მისახვედრია ესა-მეთქი, ვამბობ, თუ

მივიღებთ მხედველობაში, რომ ქართველ ერს სურდა ამით ეთქვა, ჩვენც ხალხი ვართ, ჩვენცა გვყავს დიდებული წარმომადგენლები, ისეთები, რომლებსაც სხვებიც კი აფასებენო.

დღეს კი შეგვიძლიან უფრო კრიტიკულის თვალით შევხედოთ თ. ორბელიანის მოღვაწეობას. ჩვენ სახეში გვექნება მარტო მისი სალიტერატურო მოღვაწეობა.

მთელის მისი თანამედროვე ახალგაზდობის ცხოვრებას გვერდს ისე ვერ აუვლით, თუ 1832 წლის შეთქმულობა არ მოვიხსენიეთ. ამ შეთქმულებაში ყველა მათგანმა მიიღო ცოტა თუ დიდი მონაწილეობა და ამ შეთქმულებამ მისცა მიმართულება მთელს მათ შემდეგი დროის მოღვაწეობასა...

რომ შეთქმულებამ იქამდის მიაღწია, შეთქმულთა წესდება დაიწერა, წერს „ფარული მეგობრობა“ ეწოდა სახელად და უმთავრესი როლები თ. ალ. ორბელიანმა, ელიზბარ ერისთავმა, სოლომონ დოდაევმა და ფილადელფოს კიკნაძემ იკისრეს. ამათ მიიმხრეს 17 წლის ახალგაზდა გიორგი ერისთავიც.

არეულობის დღემ რომ მოაწია, ბევრი შიშის ზარმა მოიცვა. თ. ალ. ჭავჭავაძემაც გონივრული რჩევის მიცემა დაუწყო, უმტკიცებდა, რომ საქართველოს არა თუ ძალი არ შესწევს რუსეთის მთავრობის განდევნისთვის, არც სიმართლე აქვსო. და შეთქმულთაც თავი მიანებეს აჯანყებულ საქმეს... მაგრამ 9 დეკემბერს ია ფალავანდოვმა ყველა იგინი გასცა და 10 დეკემბერს ყველა დამამშვენებელი ჩვენის ლიტერატურისა ციხეში იქმნენ დამწყვდეულნი. უმთავრეს დამნაშავეთა კატეგორიაში იყვნენ მოქცეულნი: ალ. და ვახ. ვახტანგის ძე ორბელიანები, გიორგი დავითის ძე ერისთავი, სოლომონ დოდაშვილი, რომელნიც სამხედრო სამართალში იყვნენ მიცემულნი; უფრო ნაკლებ დამნაშავედ იცნეს დ. ყიფიანი. რაიცა შეეხება თ. გრ. ორბელიანს, ის იყო მოქცეული უკანასკნელ კატეგორიაში დამნაშავეთა შორის და, როგორც როზენი ამბობს თავის მოხსენებაში: Kბწფ ცტუჟ ჰფჰჰზლფ^ ,სდიიზ გჟლ] ფჰტცნჟვ]^ ჯცდჟ.ჯ;ლტყს; გჟკფუფ. დჟჯ.ოტ ლჯცნფნჯხყსვ] ბვტნმ ბ[] გჟლ] ცნჰჯუბვ] ყფლჰჟჰჟვ]&&& და მართლაც, როგორც საქმიდანა სჩანს, გრ. ორბელიანს არავითარი მხურვალე მონაწილეობა არ მიუღია, გარდა იმისა, რომ იცოდა უთუოდ ეს ამბავი. აქტებში, სადაც გრ. ორბელიანზეა ლაპარაკი, მოხსენებულია მხოლოდ, რომ ამან სთარგმნაო ცნობილის დეკაბრისტის რილეევის `Bცგჯდმლმ Yფკბდფქრბ~.

ყოველს შემთხვევაში, ისიც საკმარისია, რომ გრ. ორბელიანიც სხვებთან ერთად იტანჯებოდა თითქმის ერთ წელიწადს ციხეში... რომ იქ მათი ცხოვრება კარგი არ იყო, ამაზე აქტებშიაც ვპოულობთ საბუთს. თ. ორბელიანებს გაეგზავნათ უმაღლესს მთავრობასთან საჩივარი – გვტანჯავენ და გვაწამებენ საპყრობილეშიო. სხვა რომ არა იყოს-რა, ის სულიერი ტანჯვაც საკმარისია, რომელსაც იტანდა ჩვენი პოეტი და მასთან ყველანი ამ დროს. აი, როგორ აღგვიწერს ამ ყოფას თ. გრ. ორბელიანი:

„უცებ გრიგალმა უბედობის დამქროლა ესრედ,
რომ ცა, მომფენი ჩემდა ნათლის, ჰფარა ღრუბელთ ქვეშ;
სიტკბოს ფიალი წარიტაცეს მის წყეულთა ფრთეთ
და დამცა უფსკრულს ვაებისას, უმწოდ, უნუგეშ,

სადაც ოხვრანი, აღმოსულნი გულისა სიღრმით,
არვის ესმოდნენ და ჰქრებოდნენ ზღუდეთა შორის!
სადაცა სწვავდნენ, ვითა ცეცხლი, ღაწვთ ცრემლნი დენით
და მათ არ სწყვეტდა არავისი ხელი ნუგეშის;

სადაც ვერ ვსცნობდი ცისკრის ბრწყინვას, ვერც მწუხრის ჟამსა,
სად დღე უნათლო იყო ღამედ, ღამე – უვარსკვლავ
და სად სიკვდილსა ვინატრიდი, ვით ცის ნუგეშსა,
თუმცა სამარეს შეედრების, სადაცა ვიყავ.

.....

უჩინოდ ჩემთვის მდინარებდნენ თვისითა წესით
დღენი და თვენი და ვერც ვსთვლიდი მე მათსა დენას.
შემაშრნენ ცრემლნი, მაგრამ ჰმუნვათ არა განქარვით,
არა-თუ ვისგან მე ვისმენდი ნუგეშისცემას,
არა, წყვდიადსა მას სადგურსა სხივნი ნუგეშის
ვერ მოეფინნენ საშვებელად გულსა უბედურს”...

დიაღ, იტანჯებოდა პოეტი... ტანჯვა კი დიდი რამ არის კაცისათვის... ტანჯვა ხშირად
სულის ამამაღლებელია და განმასპეტაკებელი, თუ შეიძლება ითქვას, სულის გამომწველია...
ტანჯვა კაცს ცხოვრების სიმძიმეს აგრძნობინებს და აგებინებს... პოეტის არ იყოს, იგი

„უბედურის სახეზედა ღრმად ბეჭდავს თვის კვალს; მახვილი გულით ვერ აღჰგლიჯონ შემდეგ სიხარულთ“. და ამ ტანჯვას ჩვენს პოეტზედაც დიდი გავლენა ჰქონდა, თუმც ამ საქმეში მისი მონაწილეობის სიმცირემაც იჩინა თავი შემდეგ მის ცხოვრებაში...

ჩვენგან რჩეული გზის მიხედვით ჯერ უნდა გავითვალისწინოთ, რა აზრი გამოუთქვამს თ. გრ. ორბელიანს სამ უდიდეს საგანზედ სალირიკო პოეზიისა: სიყვარულისა, ესე იგი ადამიანთა შორის უწრფელესს დამოკიდებულებათა შესახებ, ბუნების კაცზე ზედგავლენის შესახებ და ჩვენი ცხოვრების დასასრულზედ რა ფიქრები აღძვრია დიდად ნიჭიერს მწერალსა. უნდა ვსთქვათ მართალი, რომ ხორციელი მხარე სიყვარულისა არც თ. გრ. ორბელიანს დავიწყებია და სპარსეთისა და ჩვენის ბოლოს ხნის ლიტერატურის გავლენა ამ მხრით თავიდან ვერ მოუცილებია. „სიყვარულსა ჯერ არს, რათა მარად სურვა დაჰბერვიდეს“, თვარაო „ვით ცეცხლს უნივთოდ არ უძს დიდ ხანს ენთებოდეს“. სატრფოს „ღაწვზე დაღყვავებულ ვარდს და მღერს, თმა ღაღანის დასუნვად ასატრფოს კიპაროზ წელი სშეხებ“ ნეტარებად და იდეალად მიაჩნის, ბედნიერად იმასა სთვლის, ვინც შესძლებს „ზილფებ გველთ, ვარდ-ღაწვთა მცველთ და ზედ დაკდომით, სულამოხდომით, ღაწვებზე გაშლილ სვარდს და ეკონებ“¹. რასაკვირველია, აქ მარტო ერთი მხარეა სიყვარულის აღებული, მარტო ხორციელი თვისებაა მისი გალექსილი და მარტო ამ ხორციელს მხარეს სიყვარულისას მოჰყავს აღტაცებაში თ. გრ. ორბელიანი. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ მას არ შეეძლო ასე ადვილად განშორებოდა ძველ ტრადიციას სპარსულ-ქართულის სიყვარულისას. მაგრამ ახალი სულიც იგრძნო მაღალ ნიჭიერმა პოეტმა, ახალი მხარეც დაინახა სიყვარულში. თუ მისი მოწინავე პოეტი (ალ. ჭავჭავაძე) მხოლოდ „მგრძნობელობას ამჯობინებს ყოველთ თვისებათ ცით მოვლენილთა, გონებასაცა და მშვენებას, რომელთაც იგი ასულდგმულებს“, თ. გრ. ორბელიანიც ხშირად „შთაფლულა სიტკბოებისა ზღვათა შინა გრძნობა დამთვრალი“. მგრძნობელობასა და სურვასაც დიდ მნიშვნელობას აძლევს, მაგრამ ახალ ელემენტსაც ჰპოებს სიყვარულში, მის იდეალურ ზნეობრივს მხარეს, მას რაცა გვიშვენებს სიცოცხლეს ზეციურისა სხივითა და აღგვამაღლებს ამ სოფლით სულისა აღმაფრენითა, რომლის შუქი გვასპეტაკებს, რომლით სული გვიმაღლდება, რომლით კაცი მშვენიერობს, მაშინ თვითღმერთს ემსგავსება.

პოეტს უმაღლესი სიყვარულის გვარიც უგრძვნია, ისეთი სიყვარულის, რომელიც თავგანწირულ ებით არის აღსავსე, რომელიც იდეალურად უანგაროა, ისე უანგაროა, რომ საყვარლის არსებიდან ურთიერთობასაც არ თხოულობს; კიდევ მეტი, ეს არსება მას სტოვებს, ყურადღებასაც არ აქცევს, გულ-დათუთქული მისი მიჯნური კი შორიდან ესალმება უკანასკნელად და ეუბნება:

„მიდიხარ, სატრფოვ? მშვიდობით! მარად დღე ჩემი კურთხევა

ცად მიმართ შენთვის მექნება, ვიდრემდის სული მელევა.

აწ დავშთი მარტოდ... მშვიდობით! შენს გულს ნუ ჰშორდეს

მშვიდობა”.

ანდა ის ლექსი, საცა პოეტი თავის გულგრილ სატრფოს ეუბნება, `შენ განსვენებით ოღონდ იცოცხლე და მე თუ გინა საფლავმა მფაროს`.

ეს უმაღლესი სიყვარულის გრძნობა თანდათან ფეხს იდგამს და მტკიცდება თ. ორბელიანში, უფრო და უფრო თვალსაჩენი ხდება და ბოლო ხნის ლექსებში ამ გრძნობას ღვთაებრივ გრძნობად უწოდებს, საუკუნო დაუსრულებელ, უკვდავ გრძნობად. სატრფოს ხმა სიკვდილის ჟამის დამატკბობელია, მისი სიყვარულით იგი „უკვდავებას სცნობს”, რომ მოკვდეს, მისი სიყვარული თან წაჰყვება, რადგან იგი

„არს უკვდავება, სულის დატკბობა, რომელს დასასრულ არა

ექნების

და სიყვარული სულის მაშვენი სიცოცხლეს თანა არა დაჰშრტების,

თვარა სიყვარულს თუ დავჰკარგვიდე, უკვდავებამან მის წილ რა

მომცეს?

უსიყვარული სასუფეველი, ვით საპყრობილე ჩემთვის შეიქმნეს”.

რუსთველიც „სიყვარული აღგვამაღლებსო” სწერდა. თქვენ მერე ნახავთ, სანამდის მიაღწია სიყვარულის ამგვარად გაღმერთებამ თ. ბარათაშვილის ლექსებში. უკვდავების წყაროდ სიყვარულის აღიარება, სიყვარულის „უკვდავების ცნობის ხედ” განცხადება საფრანგეთში ლამარტინის პოეზიამ წამოაყენა. მაგრამ მეტად დიდი ორიგინალობა ჩვენის პოეტისა მაში მდგომარეობს, რომ მან შეიგნო ორივე მხარე სიყვარულისა იდეალური და ფიზიოლოგიურ-რეალური და სავსებით გამოხატა ეს გრძნობა, კიდევ მეტი, სავსებით გამოხატა ფსიქოლოგია შეყვარებულის ადამიანისა და საკვირველია ის, რომ ამ ფსიქოლოგიაში უფრო ფიზიოლოგიურს მხარეს მიაქცია ყურადღება:

„მნათობო, თვით შენ აღმიხსენ, რა მემართების, რასა ვგრძნობ.

როს გხედავ, რადა ვწითლდები, რად ვკრთები, ვშიშობ და ვხარობ” და სხვ.

და, აი, კიდევ უფრო მეტად მკაცრად და სავსებით დახატული ხორციელი მხარე ამ გრძნობისა. საყვარელი ელის სატრფოს, ამ დროს შეირყევა

„ვარდთ ბუჩქი გული რად ესრე მიკვდება?

ვიდრე თვალი ნახეს, სულმან სცნა საყვარლის მოახლოება;

ჯერ თვალი ძლივს ნახეს და მე კი მასა დავუწყე ბაგება...

ჩვენ ორთა აზრნი, თვით სულნი, ერთად შეერთდნენ, შედუღდნენ,

და სიტკბოების ზღვას შინა გრძნობათ დამთვრალთან შთაეფლნენ!

ველარა ვგრძნობდით გულ-ძგერას, ვერცაღას თვალნი ხედვიდნენ,

უენოდ ქმნილნი, უგონოდ, განვედით ამა სოფლით ჩვენ!...

სადა ვიყავით მაშინა, რომელსა სასურველს მხარეს?

ცნობა გვეკარგა წამს, მარა სამოთხე იყო წამი ეს!...

ჰვრინვიდნენ წამნი და ჩვენ კი მათ ფრენა არა გვსმენიეს:

ესრედ გონება მარადის ტრფობის ალს აუხოციეს!”

სიყვარულის ყოველი ელემენტის და თვისების ეგრედ სავსებით მცოდნე პოეტს არ გამოჰპარვია, რასაკვირველია, ისიც, თუ რა აქვს ამ გრძნობას სანეტარო და მტანჯი. პოეტს იმდენზე გადანასკულად მიაჩნია ეს ორი გრძნობა სიყვარულისგან აღძრული ტანჯვა და ნეტარება, რომ უერთი-მეორედ არც კი მიაჩნია შესაძლოდ სიყვარული და თუმც შესაძლო იყოს, არ მიაჩნია ხელსაყრელად, მიტომ, რომ „ტანჯვა არს მზრდელი ტრფობისა, დამბერველ ეშხის ცეცხლისა, ტანჯვა არს ვალი და მსხვერპლი უზომო სიყვარულისა“. ამიტომაც `სატრფო უნდა გვტანჯავდეს, ხან უწყალოდ გულს გვიკლავდეს, ხან ღმობითა ნუგემ გვცემდეს! მიჰხედეთ ვარდსა, მაშინ ჰვენს უმეტეს სუნნელებათა, ოდეს ნიავი შეხებით შეარყევს მისთა რტოებთა!” ასე რომ, შეყვარებულის კაცის გული ვარდი არის, რომელიც მაშინ უფრო უმეტეს სუნნელებას მოჰვენს არემარეს, როცა სატრფოსაგან მოვლენილი ტანჯვა (ნიავი) შეარხევს. ტანჯვა არის მიუცილებელი პირობა სიყვარულისა და სიყვარულისაგან შექმნილის ნეტარებისა. ასეთი გაგება სიყვარულის სიმწარისა და სიტკბოებისა ფრანგ ლირიკოსთა შორის დევინიმ და მიუსსემ გამოიჩინეს, მაგრამ კიდევ და კიდევ ორიგინალობა ჩვენი პოეტისა იმაში იხატება, რომ ზემოხსენებულნი მწერალნი სიყვარულის ნეტარებას მოშხამულადა და მოწამლულად სთვლიან ამავე გრძნობისაგან გამოწვეულის ტანჯვების გამო, და ამიტომ სევდითა და კვნესით უყურებენ ამ გრძნობას. ჩვენი პოეტი კი თვით ამ ორმხრივობას სიყვარულისას დაჰმღერის, მისგან გამოწვეული ტანჯვა-სიამე მიაჩნია

მომხიზვლელ რამედ, ამიტომაც ეს გრძნობა მას სიცოცხლის მომშხამველ საგნად კი არ მიაჩნია, „მისგან მოგვეცემის იმედი, ნუგეში, სიამოვნება, ღიმილი“.

ერთი სიტყვით, თ. ორბელიანმა ჩვენს პოეზიაში სიყვარულის სხვა რიგი განმარტება შემოიტანა, ძველი ხორციელი სიყვარულის გალობა თუმცა ვერ დაივიწყა და არათუ დაივიწყა, მეტად კარგადაც შეიშვნო, მაგრამ დანტესი და პეტრარკასი, ბარათაშვილისა და ლამარტინის არ იყოს, მისი ამაღლებული, იდეალური თვისებებიც მეტად კარგად შეიგნო, შეიგნო, რომ კაცი, რომლის გულიც სიყვარულით არის აღსავსე, „წინა-საბრკმელად რაი აღუდგეს, რას არა აღასრულებდეს?“ ესეც კი უნდა შევნიშნოთ, რომ ხორციელება სიყვარულისა თითქმის უფრო ძლიერადაა აქვს გამოხატული, ვინემ მისი სულიერება... ხოლო ისიც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ უკვდავება ამ გრძნობისა, იმისი ძალა, სულის ამაღლებელი და სიცოცხლის განმაცისკროვნებელი ეგრეთ წოდებული პლატონური სიყვარული მან გვაგრძნობინა პირველად ჩვენს ლიტერატურაში და მანვე დაუტოვა სამკვიდროდ ნ. ბარათაშვილსა და სხვა ჩვენ პოეტებს.

და ეს იმიტომ, რომ ბ-ნ. ნიკოლაძის არ იყოს, ხალხის ცხოვრებაში ყოველი კერძო მხარე, ყოველი მცირე მოვლენა თითქმის ყოველთვის საზოგადო ხასიათისა და მდგომარეობისაგან წარმოებს და ამ საზოგადო მდგომარეობის ახსნას და გაგებას აადვილებს. სიყვარულზე შეხედულებაც, ამ კანონის ძალით, საზოგადო მდგომარეობის შედეგია და ხალხის ცხოვრების და ბედის შეცვლისადაგვარად სხვაგვდება. როცა ხალხში ან მოწინავე საზოგადოებაში სულით დავარდნა ბოლოვდება, როცა იმედი ბრუნდება და დაღალულება თავდება, ხალხის უკეთესს პირებს გრძნობაც უპატიოსნდებათ, ხასიათიც უმაგრდებათ და სიყვარულიც მაშინ იმათ მართო მატერიალური სიამოვნების წყაროთ კი არა, უფრო მაღალი ლტოლვილების დამხმარე ძალად ეჩვენებათ (გრ. ორბელიანის გარჩევა, „კრებული“ 1873 წ.).

ორმაგობა სიყვარულის გრძნობის გამოხატვაშიაც სწორედ ჩვენი იმდროინდელის საზოგადოების ზნეობრივის მდგომარეობის სარკე არის... ერთის მხრით, ცხოვრებაში მეფობს „ცხოვრების მეზრძოლთა“ გუნდი, რომელნიც პირადის პირუტყვულის გრძნობების დაკმაყოფილებას ანაცვალებენ დიად გატაცებას ყოველთვის, ანა და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილნი მიჯნურობის პირუტყვულ მხარეში იძიებენ განსვენებას, მეორეს მხრით კი იზრდება ახალი აზრი, ახალი შეხედულება, ახალი იდეალები ებადება საზოგადოებას... მამულისათვის თავის განწირვა, ერისთვის სამსახური, პირად ქვენა გრძნობათა დატუქსვა და სულიერის მხარის ამაღლება.

მეორე გრძნობას კაცთა კავშირისა, მეგობრობას ჩვენ პოეზიაში არც გრ. ორბელიანამდის და არც მერე არ მოუპოვია ისეთი საპატიო ადგილი, როგორც თ. გრ. ორბელიანის პოეზიაში და ერთ საუკეთესო მის ლექსად უნდა ჩაითვალოს ამ გრძნობის გამომხატველი ლექსი, „ჩემს დას ეფემიას“, რომ ცოტა გაჭიანურებული არ იყოს, ცოტა რიტორიკით არ იყოს აჭრელებული.

პოეტს, რომლის გულს „მოსეულნი ჭმუნვათა დასნი გლეჯენ შეუბრალებლად“, რომელსაც „ჭმუნვისა ცეცხლით დამწვარს შეაშრენ ცრემლნი~ და ეს უკანასკნელი შვებაც მოაკლდა,

რადგან დამწვარს გულს აგრილებს ცრემლი, პოეტს, ესდენ დატანჯულს, რომელსაც გონება შეჰქმნია ჩლუნგად და ქვადა გული, რომლის უსასოება და უნუგეშობა იქამდის მიდის, რომ 'სიყვარულისა სურვილი ვერ დაუთრობს გულს, მისი სიცოცხლე ვეღარ დასტკბეს სიხარულით, რადგან სოფელს მუხთაღს, საამურის ოცნებით აღვსილს უმზერს მიუნდობელ გამოცდილ თვალით, რომელსაც ხვალე აღარა სწამს, ვით ღამეში მაცდური სხივი, „ესდენ კაემნებით აღსავსე პოეტს ერთი ნუგეში დაშთენია ამა სოფელს დის მეგობრობა „მისად ნუგეშად, მისდა შვებად სასიხარულოდ, ლხენად გულისა, უდროოდ მწარ-დამჰკნარისა, განმასვენებლად კვეთებათგან ბოროტმხვედრისა! ცხოვრების ბნელს გზას იგი უნათებს შვების ვარსკვლავით, მისი ღიმილით შეჰმუხვნილ სახეს ნათელი ეფინება, მისი ალერსი მშვიდი, წყნარი, გულდატანჯულს ენატრების“. და მისთვის ვლოცავო ცას, ამბობს პოეტი, 'შავნი დღენი ჩემთვის შთომილნი არ შესწყდნენ, ვიდრე კვალად ჩემთა თვალით არ გიხილონ, და მაშინ ოდეს საუკუნოდ მივლულო თვალი, მშობლიურ მიწა ხელთა შენთა გულს დამაყარონ". და არათუ მარტო ამ ლექსში, პოეტს ხშირად უმდერია მეგობრობისათვის, ხშირად აღუმაღლებია იგი გრძნობა ღვთაებრივობამდის, „მ ე გ ო ბ რ ო ბ ი ს ა გ ა ნ, ვ ი თ ს ი ც ო ც ხ ლ ი ს გ ა ნ, ჩ ვ ე ნ ი ც ხ ო ვ რ ე ბ ა ა რ ს ტ უ რ ფ ა დ ა ლ ყ ვ ა ვ ე ბ უ ლ ი ო, მწუხარებაში მათ მივეყრდნოთ, მყისვე განგვიქრენ სევდები, მოგვცენ იმედი, ნუგეში, სიამოვნება, ღიმილი, „მეგობრობა შვების ვარსკვლავია, ცხოვრების გზის განმანათლებელი, ყვავილით ცხოვრების გზის მომფენელი. ამიტომაც პოეტი აღტაცებით გაიძახის: „მეგობრობასა წმინდასა შევსწიროთ სრულად, რაც გვაქვანდესო“.

ადამიანთა შორის განწყობილებაზედ თუ სხვაგვარი გრძნობა და აზრები აღგვიძრა თ. გრ. ორბელიანმა, ბუნებისა და კაცის დამოკიდებულებაც სხვაფრივ გამოგვისახა. ალ. ჭავჭავაძე თუ ბუნებას იმ თვალთა უყურებდა, როგორ განწყობილებაზედაც მიჰყვანდა სატრფოს ალერსს ან რისხვას, და თუ თავისდათავად ბუნებას არავითარ მნიშვნელობას არ აძლევდა, გრ. ორბელიანმა სულ სხვაფრივ შეხედა საქმეს და აქაც ნ. ბარათაშვილის წინამორბედი გახდა და ლამარტინთან ერთად ბუნება კაცის ნუგეშ, კეთილ თანამგრძნობლად მიაჩნდა. როცა სატრფოს ელის და პოეტის გული სიამოვნებით არის აღვსებული, ბუნებაც მას თანაუგრძნობს, განწყობილების სასიამოვნო ნიადაგს შეჰქმნის, შესახამებელ დეკორაციას უკეთებს: 'მთოვარე, აშიკთ მოწამე, სიამით ნათელს მოჰფენდა, ნ ი ა ვ ი ს უ ნ ნ ე ლ თ ყ ვ ა ვ ი ლ თ გ ა ნ ჰ კ რ ე ფ დ ა დ ა ქ რ ო ლ ი თ ო ჰ ბ ე რ დ ა, ბ უ ლ ბ უ ლ ი ც ბ უ რ ქ შ ი დ ა ფ ა რ ვ ი თ ვ ა რ დ ს ა გ ა ლ ო ბ ი თ შ ე ს ტ რ ფ ო დ ა დ ა მ ი თ გ უ ლ ს ც ე ც ხ ლ ი ტ რ ფ ო ბ ი ს ა უ მ ე ტ ე ს ა ღ მ ე გ ზ ნ ე ბ ო დ ა. ვ ა ზ ნ ი ფ უ რ ც ე ლ თ ა გ ა დ ა შ ლ ი თ ჩ ე მ ზ ე დ კ ა მ ა რ ა ს შ ე ჰ ს დ გ მ ი დ ნ ე ნ". როცა სატრფონი სიტკბოების ზღვას შთაეფლნენ გრძნობით დამთვრალნი, მაშინ „მ თ ო ვ ა რ ე, ა შ ი კ თ მ ო წ ა მ ე, ს ი ა მ ო ვ ნ ე ბ ი თ დ ა გ ვ მ ზ ე რ დ ა, ნ ი ა ვ ი ს უ ნ ნ ე ლ თ ყ ვ ა ვ ი ლ თ გ ა ნ ჰ კ რ ე ბ დ ა დ ა ქ რ ო ლ ი თ მ ო გ ვ ბ ე რ დ ა“.

როცა სატრფოს შორდების, ბუნებაშიაც თითქო რაღაცა მსგავსი ხდება, „მზე ჩაესვენა: მის შუქი გამოსალმის ჟამს კავკასსა, თავსა ეხვევა ალერსით, ვით ქალი მამას მოხუცსა;“~ხოლო 'ბუმბერაზ მთანნი მდუმარედ ცათამდის აყუდებულნი, სხედან, ვით დევნი, სპეტაკის ყინულ

გვირგვინით შემკულნი”. `სხედან,, დუმილით მოცულნი, ვითა პოეტი, რომელიც შეწუხებული უმზერს გზას და „მასზე ეტლსა მიმსრბოლსა, მიმტაცსა ყოვლის კეთილის”. „მათ კლდოვან გვერდთა შავადა ღრუბელნი ზე დასწოლიან და მ რ ი ს ხ ა ნ ე ბ ი თ ქ ე ე ყ ა ნ ა ს წ ა რ ღ ვ ნ ი თ ა ე მ უ ქ რ ე ბ ი ა ნ “, ისე როგორც პოეტის თავი მოცულა შავისა და ნადვლიანის ფიქრებით, რომელიც მზად არის წყევა-კრულვად იქცეს, მაგრამ ქვევით მ თ ი ს კ ა ლ თ ე ბ ი შ ე უ მ კ ი ა გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი ს ა ტ ყ ე ს, შ ე მ ო ს ი ლ ს ა ს ი მ წ ვ ა ნ ი თ, და შ ე ა მ კ ო ბ ს მ ა თ „ს ა ტ კ ბ ო ს უ ნ ნ ე ლ თ ა მ ო ფ ე ნ ი თ” და თითქო ამას ბუნების მრისხანებაც მოუღბილებია და პოეტის გულიც გაუღბვია. მისი წყევა-კრულვა, თავგანწირულ სიტყვებად იქცევა, სატრფოს გზას ულოცავს და მარად დღე კურთხევას უსაგზლებს. სატრფო დიდი ხანია თვალიდან მიემალა მგოსანს. მისთვის სიცოცხლე დაბნელდა, მარტო სევდა აწვება მის გულს და ცრემლი თვალებზედ ადგება და ბუნებაშიაც „შეღამდა... დაყრუვდა არე... მხოლოდ სჩანს, მთანი მდუმარედ აყუდებულან ცათამდის, და ყაზიბეგსა საამოდ ზედა ვარსკვლავი დაჰნათის.” მაგრამ ვერც ვარსკვლავმა გააძნოს მთის ყინულით დაფარული, ვერც ჩაუწვდინოს გულის სიღრმემდის სითბოს სხივი და ვეღარც პოეტის გაქვავებული გული დანამოს ცრემლებმა, ვერც ექმნეს სანუგეშოდ მარტო ერთი მქრალი წარმოდგენა და ხსოვნა თავისი სატრფოსი.

როცა სატრფოს ესალმება, როგორც მზე კავკასიის მთებს, მისი აზრიც ამ სატრფოსკენ მიისწრაფვის, ისე როგორც

„წყალნი მთით დაქანებულნი, აღმასებრ უბსკრულს ჰსცვივიან,

თერგი ჰრბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან.”

მის დამალულ აზრთაც მისი მზე სატრფო ისე ამჟღავნებს, ისე აბრწყინვალეებს, როგორც მზე დაქანებულ წყალს აღმასებრ აბრწყვიალებს... სატრფო მოშორდა, მისი აზრებიც განიფანტა, სადღაც სიბნელემ და წყვდიადმა მოიცვა, ისე როგორც მზეს მოშორებული „წყ ა ლ ნ ი, მ თ ი თ დ ა ქ ა ნ ე ბ უ ლ ნ ი, უ ფ ს კ რ უ ლ ს ა ი კ ა რ გ ე ბ ი ა ნ, თ ე რ გ ი რ ბ ი ს, თ ე რ გ ი ღ რ ი ა ლ ე ბ ს, კ ლ დ ე ნ ი ბ ა ნ ს ე უ ბ ნ ე ბ ი ა ნ”. ეს პოეტური ხერხი სურათთა დაპირდაპირებისა სწორედ დიდის ნიჭის მომასწავებელია და მაჩვენებელი იმისაც, რანაირად სწამდა პოეტს ბუნებასა და კაცს შორის კავშირი. ბუნების დეკორაცია ერთი და იგივეა, ხოლო ვინემ პოეტს სატრფო არ დაჰკარგვია თვალისაგან და ბუნებაში „მ ზ ე ა რ ჩ ა ს ვ ე ნ ე ბ უ ლ ა”, წყ ა ლ ნ ი მ თ ი თ დ ა ქ ა ნ ე ბ უ ლ ნ ი ა ლ მ ა ს ე ბ რ უ ფ ს კ რ უ ლ ს ს ც ვ ი ვ ი ა ნ, და, ჰ გ ა ვ ს, ა ქ ა ც კ ი დ ე ვ ა რ გ ა ნ შ ო რ ე ბ ი ა ბ უ ნ ე ბ ა ს, რ ა დ გ ა ნ უ ფ ს კ რ უ ლ შ ი ჩ ა ც ვ ი ვ ე ნ უ ლ ი წ ვ ე თ ე ბ ი ც კ ი იხილვებიან, ხოლო სატრფო მისტაცა ეტლმა პოეტს; მზე ჩაესვენა, უკანასკნელი შუქიც მზისა მოშორდა კავკასიონს და ბუნებაც შეიცვალა, წყალი აღარა სჩანს, „წყალნი მთით დაქანებულნი უფსკრულსა იკარგებიან”.

სუყველგ ან ბუნება ცდილობს კაცს მგოსანს თავისით ან აგრძნობა გამო
უცხადოს, სიამე და ნუგეში მიავლინოს. „შესწყდამო, და დუმდარე. ა
ჰა, მთოვარე ცნელია და შუქსა, ვითან უგეშს ამოჰფენს საშველად“. და
რასაკვირველია, თუ „ბუნება განმაცხოველი, გულისა ჭმუნვის გამქარველ
ი“, სიცოცხლის დამატკბობელია ღატაცებითა და დამადლობითა და ვსეპო
ეტს და აღფრთოვანებულ სიტყვებით მიჰმართავს ყოვლის შემქნელისადმი:

„ღმერთო, ვინ მისწვდეს შენგან ქმნილს, მისფერ უცვალავ

შვენებას?

სიბნელეს აქრობ ნათელით, სიკვდილით ზადავ ცხოვრებას!“...

მხოლოდ ბუნების ამგვარი ჰარმონიის, ბუნების ამგვარი დიდებულების დამრღვევი თვით
კაცივე ხდება თავის პირუტყვულის სურვილებითა და ლტოლვილებით. „ამ მშვენიერსა
დილასა კაცს რად სურს სისხლი კაცისა“ და პოეტსაც გაკვირვებით ავსებს ეს დისჰარმონია
ამ ჰარმონიულს სურათში, ეს დისონანსი ამ მშვენიერს სიმფონიაში.

როგორც თ. ალ. ჭავჭავაძე ცნობილი იქმნება ჩვენს ლექსებში, როგორც დიდი ნიჭით აღსავსე მ
გოსანის იყვარულია, ისე თ. გრ. ორბელიანის უპირატეს ღირსებას შეადგენს მისი
ამგვარი შეგნება ბუნებისა და ამ შეგნების, შეხედულების საუცხოოდ გამოხატვა.
მართალია, ორ-სამ ლექსში და ისიც რამდენიმე სტრიქონი აქვს მიძღვნილი ბუნების
აღწერილობას, მაგრამ თ. გრ. ორბელიანამდის ისეთი ძლიერებითა და მხატვრულის
ხელოვნებით არც ერთს ჩვენს პოეტს ბუნების სურათი არ დაუხატავს და ამით, მართალია,
იგი მაღლა სდგას რუსთაველზედ... მაგრამ ის უნდა მივიღოთ მხედველობაში, რომ
რუსთაველი ეპიკოსია, ეპიკოსს კი თავისი გრძნობების გამოხატვის ნება და სურვილი არა
ჰქონდა, და, თუ ამას მოინდომებდა, თითქმის შეუძლებელად და მიმალულად უნდა
გამოეთქვა. სხვა დრო იყო, სხვაგვარი ლიტერატურის ნაწარმოები შეეფერებოდა ამ დროს და
ამიტომაც სხვა ხერხსაც მიმართავდა ხოლმე პოეტი. თ. გრ. ორბელიანი კი ლირიკოსი იყო და
მისი პირდაპირი დანიშნულება იყო ასეთი საგნის შესახებ თავისი გრძნობები
გამოექვეყნებინა. ხოლო თ. ორბელიანის მომდევარი მწერლები _ თ. ბარათაშვილი, ილ.
ჭავჭავაძე და მოჩუბარიძე არ ჩამოუვარდებიან და კიდევ მეტად უფრო მაღლაა სდგანან
იმაზედ. ყოველს შემთხვევაში თ. გრ. ორბელიანის დამსახურება ის არის, რომ როგორც
რუსომ, ბერნანდენსენ-პიერმა საფრანგეთის ლიტერატურაში, ისე მან პირველად შემოიტანა
ქართულს სალირიკო ლექსებში ბუნების აღწერილობა და, ვიტყვი, უაზრო აღწერილობა კი
არა, პირველად მან გამოსთქვა პოეტი-ლირიკოსის აზრი ბუნების კაცზე ზედგავლენის
შესახებ, ბუნებასა და კაცთა შორის არსებულ დამოკიდებულების შესახებ.

რაცა შეეხება სალირიკო ლექსების მესამე მთავარ საგანს, ცხოვრების დასასრულზედ ფიქრისაგან გამოწვეულ გრძნობების აღწერას, ამაში ჩვენი პოეტები ძალიან ქვეითობენ. ნუთუ ჩვენი ცხოვრების მხედველს პოეტს ხშირად არ უნდა მოსდიოდეს ფიქრი სიცოცხლისა და ცხოვრების მოსპობაზედ? არ ვიცი, რას უნდა მიეწეროს: ქართველის უდარდელსა და უზრუნველს ბუნებას, თუ მისის გონებისა და გრძნობის სიმჩატეს, რომ ასეთი საგანი თითქმის უყურადღებოდ აქვს მიტოვებული ჩვენს სალირიკო პოეზიას, მაშინ, როდესაც ევროპის ცნობილ ლირიკოსთა უმეტესობას უყურადღებოდ არ დაუტოვებია იგი... ალ. ჭავჭავაძემ ერთ ლექსში მაინც გამოხატა ეს საგანი, სიკვდილს `სისხლის მწყურვალე~ და შეუბრალი უწოდა, ხელში ბასრი ხმლით აღჭურვილად მიიჩნია. გრ. ორბელიანმა კი განიმეორა დიდებული ეპიკური ლექსი რუსთაველისა, მაგრამ ბევრად უფრო ნაკლების მხატვრულის ნიჭით გამოსთქვა იგი. „ამ ზენა სჯულსა,“ ამბობს პოეტი თავის ეპიტაფიაში, „ვერა არსი ვერა ასცდეს, ვერცა ხელმწიფე დიდებისა გვირგვინით, ვერცა გლახაკი შემოსილი მონძითა, ვერც სიჭაბუკე მშვენებითა შემკული და ვერც მოხუცი დაღალული სიცოცხლით! ყველა იცვალოს, ყველა მოჰკვდეს, დამიწდეს“. შეადარეთ ეს ლექსი უკვდავ სტრიქონებს რუსთაველისას: „ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი, მისგან ყოველი გასწორდეს, სუსტი და ძალ-გულოვანი; ბოლოდ შეჰყარნეს მიწამან ერთგან მოყმე და მხცოვანი“. თქვენ ხედავთ, რომ პოეტმა ეპიკოსმა, პოეტმა, რომლის მოვალეობაც იყო ყოველი პირადი გრძნობა და აზრი განემეყვებინა თავისი თხზულებიდან და მხოლოდ საზოგადო სენტენციებით გამოეთქვა თავისი აზრი ამა თუ იმ საგნის შესახებ, უფრო მხატვრულად, უფრო კარგის სურათებით შესძლო და გამოხატა თავისი აზრი. თ. გრ. ორბელიანის ლექსი კი უფრო საეკლესიო მჭერმეტყველობას მოგაგონებთ, ვიდრე სალირიკო ლექსსა.

საზოგადოდ უნდა ვსთქვათ, რომ ორბელიანის ზოგიერთს ლექსში ბევრი რიტორიკაა და უფრო იმ ლექსებში, რომლის აზრებიც პოეტს კარგად ვერ შეუთვისებია და ვერ შეუგნია... ბევრია ეს საეკლესიო მჭერმეტყველობა ამ ლექსებში... ეს ლექსები კი ის ლექსებია, საცა რომანტიკოს-ლირიკოსი, პირად სევდათა და ურვათა გამომხატველი, ცდილობს საზოგადოდ დარდი და კაემანიც გამოსთქვას, ჩონგურს სამგლოვიარო და საზარო ხმები გამოაცემინოს და ეს იმიტომ, რომ არც საზოგადოება იდგა გარკვეულს და გაკაფულს გზაზე, რომ პოეტის აზრი და გრძნობაც ერთის წერტილისაკენ მიემართა, და არც პოეტს ჰქონდა გენიოსობა, რომ წინამორბედობა და წინამძღვრობა ეთავა. მერმე კიდევ ერთს რასმე მოგახსენებთ და ნუ გაოცდებით, ნურც გაგიკვირდებათ, რადგან ამ აზრის გამოთქმა პირველს მე არ მეკუთვნის, არამედ იმავე კრიტიკოსს ფრანგს, რომლის ევოლუციის თეორიითაც ლიტერატურაში ჩვენ ვხელმძღვანელობთ ჩვენის ლირიკოსების გარჩევაში. პოეზია და სალირიკო პოეზია არის ერთი გვარი ფილოსოფიისა. როგორც ფილოსოფია, პოეზიაც უნდა ელტვოდეს მოვლენათა შორის დაფარულს კავშირს, საუკუნო დაუსაბამო გრძნობათა შინაარსს, ნოუმენს, როგორც ფილოსოფოსები ეძახიან. პოეზია თუ საიდუმლოებას არ ელტვის, პოეზია არ არის, პოეზია თუ მათემატიკურ თეორემებად გარდაიქცა, ლოგიკის თეზისებად და პუბლიცისტიკის დალაგებულ სტატისტიკაზედა და ყოველდღიურს ფაქტებზედ აღგებულ მსჯელობად, თავისს მომხიბლველობას დაჰკარგავს... არის საგანი, რომელიც პუბლიცისტიკის საქმეა, ეს

გახლავს სამშობლო მდგომარეობის გამორკვევა ამა თუ იმ ისტორიულს ხანაში, აღწუსხვა ზომებისა ამ მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის და ამგვარისა თუ იმგვარის მოვალეობის დასახვა ერისთვის... მამულის სიყვარული, მამულის საფრთხიდან დახსნა მეტად გარკვეული რამ არის, მეტად ცხადი და შესაგნები, ძლიერ ცოტაა აქ ფარული დამალული და ამიტომ მამულის, სიყვარული ვერ აძლევს სალირიკო პოეზიას შინაარსს. ამ შემთხვევაში ეს გრძნობა პოეტმა უნდა სიმბოლურად გამოხატოს (მაგ. აკ. წერეთლის ლექსები), უნდა სხვა რამ ხერხი იხმაროს, რომ ჩაგრულისა და დამონებულის ერის სულის განწყობილება დაგვანახოს, ერის ვაების, კვნესისა და გოდების სიდიადე და საიდუმლოება გვაჩვენოს, თორემ განა ეს მხატვრული გამოხატვაა რისამე გრძნობისა, და არა რიტორიკა:

„დავნატრი მათ, ვინც თვისი სიცოცხლე თვისსა მამულსა შესწირა

მსხვერპლად,

დავნატრი დროთა, როს აქვნდათ ტრფობა მამულისადმი გულს

აღბეჭდილად”.

აბა რა არის, თუ არა ქადაგება, თუ არა საეკლესიო კათედრის შესაფერი მჭერმეტყველობა.

„ჰე, მამულო სასურველო, ვინ გახსენოს, რომ მის გული

არ ათრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა აღვსილი?

ვინ გიხილოს დროსა საშიშს, არ დასსთხიოს თვისი სისხლი,

არ დააკლას თავი თვისი, შენ დიდებად, ვითა მსხვერპლი!

სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატრობდეს ჟამს გრძელსა,

თუ ფუჭი მისი სიცოცხლე ვერარას არგებს მამულსა!

მის სადიდებლად ჩვენც შევხვდეთ უშიშრად ათას მახვილსა,

და მოვჰკვდეთ, თუკი სიცოცხლით ვადიდებთ მისსა სახელსა”!

ეს ლექსი „სადღეგრძელოდან” გახლავთ. ერთი ნაწილია ამ ლექსში კარგი და ეს სწორედ ის სფეროა, სადაც თ. გრ. ორბელიანი ძლიერია: ეს ბუნების აღწერილობაა, ბუნების ძალთა ზედგავლენა სამშობლოს სიყვარულის აღორძინებაში:

„სადა შევჭხარით ლაჟვარდად ცისა კამარას მორთულსა,
მასზე მავალსა ხელმწიფებრ, მზეს ბრწყინვით განსხივებულსა,
ლამით ვარსკვლოვანს ფირუზსა, მთოვარით განათებულსა!
სიცოცხლის მომფენს ჰაერსა, სუნნელებრ შეზავებულსა!
სად მთანი ყინვის გვირგვინით არიან ცადმდე ასულნი
და მდინარენი ზახილით ზვირთის ზვირთებზედ მსროლელნი,
უფსკრულნი ჩაბნელებულნი, კლდენი – თვალ-გადუწვდენელნი,
სად მონადირე ჰსდევს ჯიხვსა და მის ქვეშ ვლენან ღრუბელნი.

სად ველნი, ფერით ზურმუხტნი, ნაზადა აღმწვანდებიან,
მათზე კასკასით წყარონი გახარებულნი მორბიან;
მათ სიკამკამეს ყვავილნი თავ-დახრით განცვიფრდებიან,
გულს მათი ხილვა უხარის, თვალთ კვალად ენატრებიან!”

მაგრამ ნუთუ მწვანე ველი და ყინვით მოსილი მთები გვაყვარებს სამშობლოს, ნუთუ ინგლისელსა და ჩრდილოელ ხალხს სამშობლო არ უყვართ, თავისი მიწა-წყალი საუკეთესო ედემად არ მიაჩნიათ, მთიულს სალი კლდეები უკვდავებისა ხის დარად არ აქვს აღსარებული? არა, სიყვარული სამშობლოსი შეიცავს უფრო სხვაგვარს კავშირს, ისტორიულსა და ზნეობრივს ნიადაგზედ დამყარებულს, კავშირს წარსულთან და მომავალთან, კავშირს ერისას, რომელსაც გამოუსახავს იდეალი ცხოვრებისა და იდეალის განსახორციელებლად ის იარაღი მოუხმარია, რაც მისთვის ბუნებასა და ისტორიას მიუცია. ამისათვის, თუ გინდა სალირიკო პოეზია შეურიგო ამ თემას, ამ საგანს, უნდა ან ისეთ რეალურ არსებად გადააქციო იგი, როგორც ილ. ჭავჭავაძე და აკ. წერეთელი შვრებიან, ოცნებით სატრფოდ გამოუსახავთ და ამ სატრფოს ბედ-იღბალს დასტირიან თუ დასცინიან; ერთის სიტყვით, უნდა მიჰმართო იმ ხერხს, რომელსაც პოეზიაში სიმბოლიზმი ჰქვია, ანა და ყოველთვის მშრალი რიტორიკული ფრაზები გამოვა, რომელიც გრ. ორბელიანს უყვარს ხოლმე. თვით კარგად გრძნობდა, რომ ეს ფრაზებია. თვითვე ამბობს ერთ ადგილს თავის „სადღეგრძელოში“: „მარა მოძღვრებაო”. დიალ... თვითვე გაიგო შეგნებულმა პოეტმა, რომ ეს მოძღვრებაა, მეტი არაფერი.

საზოგადოდ უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს „სადღეგრძელო“, დღემდის ჩვენის ლიტერატურის საუკეთესო ლექსად აღსარებული, უნდა მივიჩნიოთ უსუსტესად... რადგან მოკლებულია მრავალს ღირსებას. ორი-სამი ადგილი კარგია, მაგრამ ეს ვერ გამოისყიდის ამ თხზულების ნაკლულევანებას. უხერხულია ფორმით, უხერხულია მხატვრულის მხრითაც... არ არის პოემა, რადგან არაკი არა აქვს; არ არის სალირიკო ლექსი, რადგან ამგვარის თვისება არის სიმარტივე, მოკლე თქმულება და მკვეთრად გამოხატული აზრი, ეს კი მეტად გაჭიანურებულია. ეს არის მუხლები მოძღვრებისა... მცნებისა, გალექსილი: მუხლი პირველი „წინაპართ მოხსენება“, „რომელთა დასდევს სიცოცხლე მამულის ასამაღლებლად~ და ამ დიდების მომფენელ, გამამხნეველ სახსოვართა შორის ურევია ისეთებიც (რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ I-იც კი), რომელთაც არ უნდა ჰქონდეთ აქ ადგილი; მეორე მუხლი გვიქადაგებს მამულის სიყვარულს; მესამე მეგობრობის ვარსკვლავს გუნდრუკს უკმევს; მეოთხეში სიყვარულის ამამაღლებელს შუქს მის უკვდავებას უგალობს; მეხუთეში ბუნების მშვენიერებას გვიხატავს და სწორედ ეს მეხუთე მუხლი არის აღსავსე პოეზიითა და მშვენიერებით.

„ცისკარმან აღმოსავლეთი ვარდისა ფერად შეჰლება,

ცას სიხარული მოჰფინა და ქვეყანასა შვენება!

აენთნენ ცეცხლის ალებრივ შორს გაბნეულნი ღრუბელნი;

ცა მშვენიერობს, ნათლდება... მასა შევნატრით მხილველნი!

ილევა ბინდი ღამისა, ცაში ვარსკვლავნი ჰქრებიან,

ათასის ხმებით ფრინველნი განთიადს მიეგებიან!

მოჰქრის დილისა ნიავიც გულისა მაგრილებელი;

ფშვინვა დაიწყეს ყვავილთა და ბაღში ფოთოლთ შრიალი!

ოჰ, რა ლამაზად იღვიძებს ბუნება მიძინებული!

დაჩუმდით... ყური მიუგდეთ... არ გესმით, ჰგალობს ბულბული?

ირაკლის თაფაც გამოჩნდა... აჰა, მთაც კიდობანისა!..

აი, მყვირალა ზანგიცა და ბურჯნი ერევანისა!”..

მამულის სიყვარულის გასაძლიერებლად ხშირად პოეტები და მწერლები ისტორიას მიმართვენ ხოლმე და იქიდან უჩვენებენ იდეალურს ტიპებს, სამშობლოსა და ერისათვის თავდადებულ გმირთა, იდეალურ პირს, საზოგადოების კეთილდღეობისთვის თავდადებულს, ანდა რომელისამე ეპოქის საზოგადოების ენთუზიაზმსა, როცა ერში ღვთაებრივი დიადი გრძნობები იღვიძებენ, რათა დაუპირდაპიროს ერის ეხლანდელს გათახსირებულს ცხოვრებას... ვერც ეს ხერხი იხმარა კარგად თ. გრ. ორბელიანმა... მართალია, „წინაპართ მოსახსენებლად აიღო თასი ხელში“, მაგრამ უბრალო ფაქტებისა და სახელების ჩამოთვლას მოანდომა მთელი ათი გვერდი. თქვენ თვალწინ გეშლებათ ფურცელი სახელწოდებათა: ფარნაოზ, ერთ-მთავრობის შემქმნელი, მირიან, ჯვარისა ძალით გარშემორტყმული, გორგასლანი, რომლის შეხედვით სპარსელნი თრთოდნენ, დავით (აღმაშენებელი) უძლეველი მხედართმთავარი, გულმოწყალე მსაჯული, თამარი, რომლის წინაშე ძლევა და მუხნი განადიდებენ მისსა მეფობას, დიდი ორბელი, შოთა უკვდავი, ბრძენი ჭყონდიდი, მხედართ-მთავარი დიდი მხარგმელი და გამრეკელი ლომებრ გულადი, ქეთევან ნაზად აღზრდილი, კახეთის მხსნელი გმირები ელიზბარ, შალვა, ბიძინა, ვახტანგ სვე დამწარებული _სჯულისა წიგნით, მეფე ირაკლი, რომლის დღენი ემსგავნეს ჩასვენებულსა ბრწყინვით მზეს, და სხვა და სხვ...

პოეზია უნდა გასაგები იყოს უმეტესობისათვის; პოეზია არის, კიდევ ვიმეორებ, ფილოსოფია, სურათებით გამოთქმული, თუ გნებავთ ფილოსოფიის პოპულარიზაცია, ისტორიის მხატვრულად გამოხატვა, და არა უბრალო მშრალი ტრაქტატი ანდა ქრონოლოგიური ფურცელი... ჩვენ ვეცდებით, დავანახოთ მკითხველს შემდეგში, როგორც მოიხმარა ისტორიული ფაქტი ბარათაშვილმა „ქართლის ბედში“, რომელიც უნდა ჩაითვალოს შედეგად რეალურ პოემისა, რა სამსახური გაუწია ისტორიულმა სიუჟეტმა ილ. ჭავჭავაძეს თავის „დიმიტრი თავდადებულში“.

ამას დაურთეთ ისიც, რაც მე ერთხელ კიდეც მოგახსენეთ, რომ თ. გრ. ორბელიანს ვერა ჰქონდა გამორკვეული აზრი სამშობლოს შესახებ. იგი ვერ იყო წარმომადგენელი, შემგნებელი საზოგადოების საუკეთესო ნაწილის გრძნობისა და ეს მით უფრო გასაკვირველია, რომ ისეთს წრეში ტრიალებდა, რომელმაც 1832 წელიწადი ჩვენის ახალის ისტორიის დასაწყისად შეჰქმნა. თვით მისი „სადღეგრძელო“ ნათლად გვიჩვენებს, რომ სულ სხვა წრეს ეკუთვნოდა, ხოლო ნიჭიერი პოეტი ვერ გაექცა დროს, აღძრულსა და განმტკიცებულს აზრს, საზოგადოებაში დაბადებულს, ზურგი ვერ შეაქცია და ამიტომაც ძველი დიდების ტირილი მორთო, რაიცა შეიცავდა აწმყოთი უკმაყოფილებას, ხოლო მთლად ვერ შეეწყო ამ აზრს და აწმყოს დიდებაც დაიწყო („სადღეგრძელო“). ამ შემთხვევაში მისი „იარალი“ უფრო გარკვეულის აზრის გამომთქმელია, რომ მეტისმეტი ადგილი არა ჰქონდეს დათმობილი 'მოთაღს, თევზს, მწვანელებს', რომ

„ცხენთა თქრიალი, შუბთა ტრიალი,

ჯირით სრიალი, ყურთმაჯთ ბრიალი,

უზანგთა ცემა, ცხენითგან ხტომა,

კვალად ზეხტომა და ხმალო კრიალი.”

მეტის მეტად არ იტაცებდეს. ეს ოთხი სტრიქონი საუცხოვო და თითქმის საუკეთესოა მის ლექსებში გარეგანის ტექნიკურის მხრით. საოცარია აქ სტილი პოეტისა, რომელიც საგანს ყოველმხრივ ასურათებს და თვით სიტყვათა ხმარება, სურათის მუსიკალურს მხარესაც კი გაგრძნობინებთ.

მაგრამ პოეტის აზრის დამახასიათებლად მარტო ერთი ლექსი როდი კმარა, მთელი მისი თხზულებაა საჭირო.

რატომ მოხდა ეს? კიდევ და კიდევ, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ თვით საზოგადოებას ვერა ჰქონდა მტკიცედ გარკვეული, სავსებით შეთვისებული ეს აზრი, არ არსებობდა საზოგადოებრივი აზრი, რომ მას გავლენა მოეხდინა პოეტზე. ხოლო როცა ეგ აზრი გამოირკვა, როცა ლიტერატურამ გამოარკვია პროგრამა ჩვენის ცხოვრების შესახებ, როცა განმტკიცდა საზოგადო აზრი, მაშინ პოეტმაც უფრო შეიგნო საერო კვნესა, უფრო შეისისხლხორცა იგი – და ამიტომაც მისი საუკეთესო ლექსი ამ საგნის შესახებ 1877 წელშია დაწერილი, საცა თამარის სახის წინაშე, გულამოსკვნილი და თვალზე ცრემლით, დამცირებული, ხმა-მიღებული, ბედ-დაკარგული ივერიის ძე, სადაც გულ შემუსვრილი, ექვით აღვსილი, უსასოდ ქმნილი, გულ-უიმედო, გაუხარებელი პოეტი გოდებს:

„ვაჰ, თუ რაც წახდეს,

ველარა აღსდგეს,

ველარ აღყვავდეს ახლის შვენებით?

და რაც დაეცა,

ის წარიტაცა

შავმან ყორანმა, ვით უმწე მსხვერპლი?”

მაგრამ ეს მაშინ იყო დაწერილი, როცა ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის საუკეთესო ლექსები უკვე დასტამბული და გავრცელებული იყო. ახალი ლიტერატურის ზედგავლენას უნდა მიეწეროს ისიც, რომ 1874 წელში მან „მუშა ბოქულამე“ დასწერა, სწორედ 14 წლის შემდეგ ილ. ჭავჭავაძის მუშისა, მაგრამ, მართალი უნდა ვსთქვათ, აქ ვერ არის სინამდვილე დაცული: მთელი ეს ტირადა გრ. ორბელიანის ნათქვამია და არა მუშის. მუშას იშვიათად წარმოსცდება ეგრეთი აზრი, თუმც შეიძლება გულში კი გრძნობდეს რაღაცა მაგგვარს, მაგრამ საეჭვოა შეგნებული ჰქონდეს უბრალო მუშას,

„რომ მის შუბლზედა ღარები,
წვერ-ულვაში უდროდ გათეთრებული
ნიშანია გულში ღრმათა ტკივილთა,
დიდთა შრომათ, ღრმათ ფიქრებთა მწარეთა,
უიმედოდ, უნუგემოდ ყოფნისა!”

ასეთი იდეალიზაცია მუშისა და მისი გრძნობისა და აზრთა განდიდებით წარმოდგენა იმ დროის პუბლიცისტიკისა და ლიტერატურის ნაყოფია.

სამაგიეროდ, იქ, სადაც დარდიმანდულის არშიყობის და ქეიფ-მიჯნურობის გრძნობების შეგნება იყო საჭირო მდაბიო ხალხისა, მაგალითად, ვიდაცა ბეჟანა მკერვალისა, აქ გრ. ორბელიანმა დიდი ხელოვნება გამოიჩინა. და მე ამ ლექსებს იქ მოვიხსენებდი, საცა მსურდა დამენახვებინა გრ. ორბელიანის აზრი სიყვარულის მატერიალურ-ხორციელი მხარის შესახებ, მაგრამ აქ მიტომ მოვიხსენე, რომ ამით გრ. ორბელიანმა ახალი ელემენტი მისცა ჩვენს პოეზიას, რეალური პოეზიის სათავე დასდვა თუკი რეალურ პოეზიას აზრად აქვს პოეტის „მე“-ს განდევნა, სხვის გრძნობათა, აზრთა, სევდათ და ფიქრთა გამოხატვა... თუმცა ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ „ბეჟანა მკერვლების” გრძნობა ცოტა ერთმხრივად გაიგო პოეტმა, თითქო ბეჟანებსაც არა ჰქონდეთ შეგნება ციურის, ამამაღლებელის გრძნობისა და მარტო ელანდებოდეთ თვალებში „ზოგის წელი”, „ზოგის ხვევნა, ზოგის ალერსი ტკბილი!” საოცარი ისაა, რომ პოეტს ამგვარი ლექსები ყაზარმაში პატიმრობის დროს დაუწერია. შეიძლება ამ უდარდელი, ქეიფისა და ლხინის მოსურნე ბეჟანის დახატვით უნდოდა კონტრასტი შეექმნა თავის ცხოვრებისა და ან ცხოვრების გულქვაობა და გულგრილობა დაეხატა მით, რომ მაშინ, „როცა ბედმა დაამხო დიდ-კაცნი, ბეჟანს დარჩა ბურთი და მოედანი”. ეს ხელს არ უშლის ხელოვნურის სინამდვილით ბეჟანის გრძნობის გამოხატვას.

რაიცა შეეხება პოეტის ერთ ლექსს, რომელსაც ეწოდება „პასუხი შვილებთა” და რომელიც ლექსთა კრებაში გადაკეთებულია ეს პუბლიცისტური ლექსია და დამახასიათებელი თ. გრ. ორბელიანის საზოგადო მოღვაწეობისა. იმის მეთაურობით მაშინდელმა რეტროგრად-ვაჟბატონებმა ომი გამოუცხადეს ახალთაობას, პლ. იოსელიანი იმასა სწუხდა, რატომ მთავრობა არ ალაგმავს ახალგაზდობასო, იმ ახალგაზდობას, რომელიც საუკეთესო იდეალების დასაცველად გამოვიდა ცხოვრებაში. გრ. ორბელიანი ყოველისავე ახალის კეთილის საქმის წინააღმდეგი შეიქმნა, ყოველისავე ახალის აზრის დამტუქსავი და მოძულე შეიქმნა და ამაშიაც გამოიხატა მისი ძველით, დინჯი, „გონიერი” ნამეტნავად გონიერი კონსერვატიული ბუნება, თორემ ახალგაზდობას ისეთი არა წამოუყენებია-რა, რომ ყველა საუკეთესო ძველი სიხარულით არ მიეღოთ, და ასეც მოხდა. მაშინ როცა ალ. და ვახ.

ორბელიანები, გ. ერისთავი და დ. ყიფიანი ახალგაზდობას სიამოვნებით ეპყრობოდნენ, იგი ჩვენის ერის ძველს დახავსებულ და ნიადაგ ამშორებულ აზრების მქადაგებელად შეიქმნა...

მაგრამ ეს არ შეადგენს ჩემი წერილის შინაარსს. მე მინდოდა მხოლოდ მეჩვენებინა, ჩვენის ახალის ლიტერატურის ევოლუციაში რა შემოიტანა გრ. ორბელიანმა, რა ადგილი უკავია ამ ევოლუციაში მას. მსურდა დამენახებინა, რომ პირველად მან შემოიტანა ჩვენს სალირიკო პოეზიაში ბუნების აღწერილობა, ბუნების სურათთა განცხობლება, ამ სურათისათვის სულის ჩადგმა... მან შეიტანა ახალი აზრი სიყვარულზე, მიაქცია ყურადღება ამ გრძნობის იდეალურს მხარეს: პირველად მან იკისრა ბუნების ლირიკულის მხარეს დანახვება; ალ. ჭავჭავაძეზე უფრო დიდი ყურადღება მიაქცია ქართველის ერის დარდსა და მწუხარებას, თუმც გარკვეული აზრი ვერ შეჰქმნა ამ საგნის შესახებ, და, ბოლოს, მან მისცა სათავე ჩვენს რეალურს ლირიკას... ერთის კაცისაგან, მე მგონია, ეს სრულიად საკმარისია, რომ მისი სახელი საუკუნოდ აღბეჭდილ იქმნას ჩვენის ღარიბის ლიტერატურის ფურცლებზე...